

Núm. 28, novembre 2005

L'EDUCACIÓ I LA RECERCA EN ELS ARXIUS per Montserrat Hosta

Estem vivint, des de fa pocs anys, un moment intens pel que fa a la recuperació de fets històrics succeïts a partir dels primers anys del segle passat: el naixement dels nacionalismes, la 2a República, la Guerra Civil espanyola, la 2a Guerra Mundial, el nazisme, els anys de la dictadura franquista... Totes aquestes realitats són relativament recents i tot just les estem començant a destriar. Molts d'aquests fets encara ens són propers i en molts casos podem trobar persones que ho han viscut i que ens poden transmetre la seva experiència. En el cas de fets més llunyans, hem de recórrer a la documentació escrita o gràfica conservada en arxius o centres de documentació per poder-los investigar.

Fa pocs dies, a les Segones Jornades sobre Educació i Arxius organitzades per l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona i l'Associació d'Arxivers de Catalunya, vaig escoltar una professora d'història que es plantejava la qüestió de la memòria com a font de la història. La professora es referia a la recuperació de la memòria col·lectiva a partir de tot tipus de fonts i defensava la importància del coneixement de la història en l'educació.

Aquesta idea em va fer preguntar què hi tenim a veure les persones que treballem professionalment en el món de la documentació amb l'educació dels nois i les noies, avui a Catalunya. La utilització de les fonts per fer història o per ensenyar a fer història —a investigar—, sembla d'entrada un tema del món de l'ensenyament. Però no n'és exclusiu, els arxius com a dipositaris de documents orals, gràfics o escrits s'han d'implicar en aquest procés de formar els futurs historiadors en l'aprenentatge del seu ofici.

Hem de saber què és el que cal conservar avui per poder en un futur escriure la nostra història. És important destriar quins són els documents que seran importants per a refer i conèixer el nostre passat. Aquest és un repte que ens hem de plantejar els professionals dels arxius d'acord amb els historiadors i historiadores i buscar solucions, respostes i eines que ens ajudin. Tant els documents que es produeixen a l'administració pública, a les empreses i a les institucions, com els que produeixen els mateixos particulars han de ser avaluats per professionals de moltes àrees amb visions diferents sobre el seu ús i han de determinar-ne, finalment, la necessitat de conservació per tal que aquests documents esdevinguin fonts de la història i passin a integrar-se en la memòria històrica.

Per tot això és interessant i necessària la col·laboració dels professionals de l'ensenyament amb els professionals dels arxius a través de múltiples fórmules, algunes de les quals ja estan inventades i comencen a funcionar, encara que tímidament, en alguns arxius del nostre país. D'altres sistemes potser caldrà anar-los posant en marxa en funció de les necessitats i de les respostes que ens trobem a la societat. Per exemple, a Girona l'experiència de col·laboració entre la Universitat i els arxius de la ciutat, que funciona des de fa quatre anys, va sorgir com a fruit de la necessitat de complementar els estudis d'història amb una formació teòrica i pràctica sobre les fonts de la història. Aquesta assignatura es realitza fora de les aules, es fa als arxius per tal que els estudiants entrin en contacte directe amb la documentació original i experimentin per ells mateixos com és el món de la recerca, on cal anar a cercar les fonts i amb quines tècniques han de treballar.

No hauríem d'esperar, però, que els estudiants arribessin a la universitat per entrar als arxius, ja que des dels nivells anteriors de l'ensenyament es pot treballar entorn d'aquest tema. Els estudiants de secundària actualment tenen ja el repte del que s'anomena *treball de recerca* que és justament l'obligació que té l'estudiant de batxillerat de dur a terme una petita investigació. Aquest és també un camí que cal aprofitar per acostar els arxius al món de l'ensenyament. En aquesta via ja hi ha alguns arxius que hi estan treballant, com l'Arxiu Nacional de Catalunya i alguns arxius municipals i comarcals, els quals han creat serveis d'educació dins l'organigrama del centre. Tot i que no podem dir que sigui habitual trobar serveis d'aquesta mena als nostres arxius, esperem que en un termini no gaire llarg i gràcies a la insistència d'ensenyants i arxivers, l'administració hi destinarà els recursos necessaris per oferir més i més diversos serveis a l'educació.

UNA INVESTIGADORA ENS PRESENTA UN DOCUMENT: LA SEQUERA QUE VE DE LLUNY

per Sílvia Mancebo

És ben sabut que la recurrència dels períodes de sequera constitueix un dels trets característics del clima mediterrani. Més enllà dels temps presents, la varietat i la riquesa de les fonts documentals que de manera més o menys directa contenen informacions meteorològiques han permès situar aquest fenomen al llarg d'una àmplia seqüència cronològica que es remunta fins a l'època medieval. Entre aquestes fonts destaquen els registres de les cerimònies de rogatives que es van celebrar almenys des del segle XVI per aplacar la ira divina i per demanar pluja en els casos de sequera persistent. Les notícies d'aquestes rogatives *pro pluvia* són característiques dels llibres d'actes dels consells municipals i capitulars, tot i que també en els fons notariais, de manera més esporàdica, n'apareix informació.

Aquest és el cas d'un llibre de comptes de Josep Riera (*Sant Sadurní 58*) que recull als últims folis una extensa anotació amb què, sota l'epígraf de "*Professó de rogatives feta als 13 maig 1716 a Nostra Senyora Antiga de la capella de la gloriosa Santa Llúcia*", el notari va donar testimoni del rigor de la sequera que va afectar l'Empordà la primavera d'aquest any i del risc que es perdessin les collites, especialment les de cereal. Aquestes condicions climatològiques, sumades a l'escassetat de les collites de les anyades precedents, amenaçaven amb l'inici d'una etapa de fam i malalties, fet que va motivar que moltes viles empordaneses organitzessin rogatives implorant a Déu i a la Verge Maria la fi del càstig de la sequera.

Entre aquestes viles s'hi va comptar la Bisbal, que el dia assenyalat va celebrar una processó per demanar pluges. Aquesta processó havia estat precedida per una altra cerimònia solemne de súplica a la Mare de Déu de la Pietat que, pel que es veu, no havia donat el resultat esperat. La processó del dimecres 13 de maig va iniciar-se de matinada al convent franciscà de la Bisbal, des d'on molts dels religiosos van

davallar "*ab admirable devoció*" fins a la capella de l'hospital, on es van reunir amb els confreres de la Puríssima Sang. Des d'aquí, acompanyats pel pendó i pel Sant Crist de la confraria i portant cadascun un ciri encès a la mà, es van traslladar a l'església parroquial, on se'ls va afegir un bon nombre de persones que, dient devotament el rosari i la lletania de la Mare de Déu, van formar dues columnes encapçalades

pels estandards de la Passió, pels pendons i els confreres de la Puríssima Sang i del Roser i per la imatge de la Pietat. Seguidament, la processó es va dirigir a la capella de Santa Llúcia, on es va celebrar l'ofici solemne dedicat a la Mare de Déu Antiga. Més tard, un cop finalitzats tots els actes litúrgics, es va posar en camí cap a l'església de Sant Pol i el convent de Sant Francesc, on es van agregar altres preveres i laics, i posteriorment es va encaminar cap a l'església parroquial, on la cerimònia es va cloure amb la col·locació de la imatge de la Mare de Déu de la Pietat sota dossier.

Però, ai làs!, malgrat tota aquesta devoció, tampoc en aquesta ocasió les pregàries dels vilatans van ser escoltades, de manera que les rogatives i processons es van anar repetint i repetint amb fervor creixent i molta participació fins al dia 11 de juny, festivitat de Corpus, en què finalment va caure la pluja que els va salvar les collites i les vides. En agraïment, es va decidir que el diumenge següent, "*ab solempna professó, sota tàlam*", es restituiria la imatge de la Mare de Déu a la seva capella i se li dedicaria una cerimònia d'acció de gràcies "*de tantes mercès per son emparo alcançades*".

Totes aquestes notícies són una mostra de les possibilitats que els fons notariais ofereixen per a la recerca en àmbits tan diversos com la climatologia històrica o la religiositat popular, i constitueixen una invitació adreçada als investigadors de diferents disciplines perquè s'endinsin en les sorpreses que amaguen els protocols.

Dibuix: Jordi Garcia

LA RESSENYA: HISTÒRIA ORAL DELS HISENDATS GIRONINS

per Santi Soler

La publicació d'aquest llibre és el resultat d'un treball elaborat al llarg de tres anys per un equip de membres de l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines i que s'emmarca dins d'un ambiciós projecte d'analitzar les transformacions experimentades pel món rural durant els darrers setanta anys. En aquest llibre s'analitzen aquestes transformacions des de l'òptica dels propietaris, a partir d'un treball d'història oral basat en un total de trenta-cinc entrevistes fetes a una selecció de propietaris rurals de la regió de Girona (Selva, Empordà, Garrotxa). Un capítol introductor ens aproxima a l'evolució històrica dels hisendats com a grup social, des dels seus orígens medievals fins a la seva consolidació com a classe hegemònica en el segle XIX i el seu posterior declivi. A partir d'aquí, el testimoni autobiogràfic dels enquestats porta a tractar diversos aspectes com ara la figura de l'hereu, l'evolució de la gestió del patrimoni, les relacions amb els masovers, la vida social, etc. que permeten de fer una radiografia molt interessant d'aquesta classe social durant els últims decennis.

Els Últims hereus. Història oral dels propietaris rurals gironins, 1930-2000. Enric Saguer i Hom (coord.). Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 2005. (Temes d'etnologia de Catalunya, 10). 466 p.

El Dr. Henry Ettinghausen (Hampton, Anglaterra, 1940) és professor emèrit de la Universitat de Southampton i ha dedicat bons anys de la seva vida a investigar sobre la cultura espanyola i catalana del segle XVII. L'any 2003 va

ser distingit amb la Creu de Sant Jordi. Entre la seva extensa producció hi figuren diversos estudis sobre la premsa catalana al segle XVII. Ha col·laborat amb la Comissió de la Dignitat fent de portaveu dels centenars d'acadèmics d'arreu del món que han donat el seu suport al retorn dels famosos "Papers de Salamanca". Recentment acaba de publicar juntament amb el seu fill un llibre sobre la Pera, municipi baixempordanès en el qual resideix. La recerca històrica sobre aquest municipi l'ha portat al nostre Arxiu on hem tingut el plaer de conèixer-lo.

—*Què hi fa un anglès a la Pera?*

Viure un somni fet realitat: el de poder estar jubilat amb la meva família més propera en el poble on, fa trenta-set anys, vam comprar una casa antiga. Hi segueixo escrivint i publicant, i també fent coses que no havia fet mai, com ara aprendre a cultivar un hort i costejar la Costa Brava des d'un caiaç.

—*A part dels treballs que ha publicat, acaba de sortir un Quadern sobre la història de la Pera. Què representa per a vostè haver fet aquesta investigació?*

Havent dedicat molts anys a estudiar literatura castellana del segle XVII —Quevedo, autobiografies d'aventurers, i, més recentment, la premsa—, ara, juntament amb el meu fill, he pogut portar a terme un projecte que feia anys que ens feia il·lusió, al qual ens havia animat el bon amic Ramon Alberch. La investigació que ha comportat aquest llibre ens ha permès descobrir un gran ventall de dades sobre la història del nostre municipi i posar-les a l'abast dels nostres veïns i amics, com també a un públic més ample. Es tracta d'un esforç per recuperar la memòria històrica d'una petita comunitat i d'intentar mirar-ne el present i el futur amb l'avantatge d'una visió més completa del seu passat. La investigació ens ha portat a diversos arxius, ens ha ofert l'excusa per entrevistar gent gran del municipi i ens ha donat l'oportunitat de conèixer documents cabdals i curiosos, com ara el *Llibre de l'obra de l'església de la Pera* o el *Resumen histórico del pueblo de la Pera*, una història fantasiosa, inèdita, sens dubte escrita per un germà del general Savalls.

—*D'on li ve l'interès per la cultura catalana? Què li sembla més peculiar o més distintiu d'aquesta cultura pel que vostè coneix respecte de l'àmbit europeu?*

L'interès em ve, en primer lloc, d'haver-me casat amb la Mercè i de tenir un fill anglocatalà molt català; i, en segon lloc, d'haver pogut passar la quarta part de cada any a la Pera. Ara, des del 2001, hi vivim sempre. El que em sem-

bla més peculiar i distintiu de la cultura catalana és la seva extraordinària varietat i vitalitat, i al mateix temps el fet d'estar molt oberta a altres cultures. Essent la cultura d'una nació petita, sembla mentida les fites que ha aconseguit, sobretot en els àmbits de l'art, de l'arquitectura i de l'espectacle, els quals estan més a l'abast d'un públic internacional que no pas els que depenen de la llengua. Per haver-se perseguit tant, és una cultura que ha hagut de fer molts esforços per sobreviure, reinventant-se nombroses vegades.

—*Vostè que ha fet recerca i trepitjat un grapat d'arxius, com veu l'estat actual de la investigació a Catalunya?*

A Catalunya es fa moltíssima investigació històrica a nivell local. Evidentment, això també té a veure amb les condicions que ha patit el país. En aquest sentit també, s'ha hagut de recuperar molt de temps perdut, com també reconstruir un cop més la identitat nacional. Catalunya gaudeix d'uns excel·lents arxivers i historiadors que publiquen treballs de gran qualitat. El que em sembla una llàstima és el fet que no hi ha gaires bons programes sobre història a la televisió i a la ràdio.

—*Creu que la llengua catalana està en perill de desaparèixer? Si és així què creu que s'hauria de fer o quina hauria de ser l'actitud de la societat catalana?*

Em sembla que —a banda de la seva gran vitalitat a municipis rurals com ara la Pera—, l'ús de la llengua catalana corre el perill de quedar reduït a una petita elit sociocultural de la població urbana. Les diverses onades migratòries han portat a Catalunya persones que parlen abans el castellà que el català. Quant a la solució, evidentment l'escola és clau, però falta convèncer els joves perquè vulguin fer servir el català al carrer. Aquest és un repte realment dur.

—*Què en pensa de la polèmica dels papers de Salamanca? Fins a quin punt s'hi sent implicat i per què?*

És senzillament una qüestió de justícia històrica. Els anomenats 'Papers de Salamanca' no han estat mai de Salamanca. Es tracta del resultat d'uns robatoris en sèrie a mà armada, fets amb l'assessorament de la SS nazi, amb la sola intenció de perseguir els que van ser fidels a la República democràtica. Al dipòsit policial de Salamanca es van utilitzar els documents saquejats per crear uns tres milions de fitxes de gent considerada *no afectada* al règim franquista. Aquestes fitxes van significar sentències de mort, d'empressonament, de treballs forçats, de pèrdua de feines, d'humiliacions de tot tipus.

El gran argument dels que s'han oposat al retorn dels papers als seus legítims propietaris és que s'ha de mantenir la suposada unitat de l'arxiu de Salamanca, però aquell arxiu es va constituir desunificant milers d'altres arxius, tant a Catalunya com a moltes altres comunitats. Aquest és un dels pocs desastres de la guerra que es poden remeiar. Gràcies a la tenacitat i l'eficàcia de la Comissió de la Dignitat, a l'ampli suport que ha rebut arreu de Catalunya i més enllà, i al bon sentit de l'actual Govern espanyol, aquest desastre finalment s'està remeiant. Amb tot i això, al meu entendre les institucions i particulars d'altres comunitats que foren robats durant i després de la guerra tenen el mateix dret que els catalans a la restitució dels seus béns.

Notícies

- L'Arxiu ha programat durant el mes de novembre un curs per ajudar en el coneixement de la documentació que es conserva a l'Arxiu, provinent de diverses administracions: **Institucions i documentació a la Girona medieval i moderna**. Està organitzat en col·laboració amb el Centre de Recerca d'Història Rural de la UdG. Durant tres divendres i tres dissabtes, diferents professors ens explicaran les funcions i l'organització de la Diputació del General, del batlle local, de l'administració de justícia i de l'administració provincial de Girona. Si us hi voleu inscriure, truqueu al 972 22 55 00.
- L'associació Gredeg, conjuntament amb l'AHG, organitzarà el proper 17 de desembre una **Jornada de treball sobre genealogia**. Serà en forma de taller i hi participaran Carles Simó, professor de la Universitat de València i Miquel Valls, professor de la UAB i membre del Centre d'Estudis Demogràfics.

NOUS INGRESSOS

- **L'Associació de Familiars de Represaliats pel Franquisme** ha lliurat a l'Arxiu vint-i-una còpies de processos de guerra executats contra veïns dels municipis de Girona, Bescanó, Bordils, Medinyà i Llambilles. L'acte de lliurament es va realitzar el 27 de setembre passat. Els processos estan a la vostra disposició a la Biblioteca de l'Arxiu.
- **Adquisició d'un llibre**. El Departament de Cultura de la Generalitat ha comprat un llibre intitulat *Liber apocarum Generalis Cathaloniae* de 1395-1410, del temps dels notaris gironins Guillem i Roger de Donç. Aquest llibre ha estat dipositat al nostre Arxiu i conté bàsicament les èpoques atorgades a favor de la Diputació del General de les quantitats que aquesta institució havia pagat en aquell període, ja fos per fer efectives pensions de censals o bé per a la seva lluçió. La major part dels censalistes eren particulars de la ciutat de Girona. Es tracta d'un llibre de gran interès per a resseguir l'estudi d'aquella institució en el marc del territori que ens és més proper.

NOTÍCIES D'ARREU

- L'exposició **El secret dels llibres: els documents amagats dels jueus de Girona** continua la seva itinerància. Ha passat per Segovia i actualment la podreu veure fins al 4 de novembre en el centre cívic León Oeste, a la ciutat de León.
- L'Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya té accessible la descripció de bona part del seu fons de pergamins, entre els quals es troben els **pergamins procedents de la compra Solterra**, referents a les comarques gironines. El catàleg és consultable a l'adreça: <http://www.bnc.es/catalegs/fonsfcd/inici.php>. Podeu fer recerca per tipus de document, contingut, procedència i data.

SOM A LA XARXA!

Podeu llegir aquest butlletí i els publicats a partir del 2004, a la web de l'AHG a la següent adreça: http://cultura.gen.cat.net/arxius/publicacions/p_girones.htm.

ALGUNES OBRES ELABORADES AMB FONDS DE L'ARXIU

- Alvarado i Costa, Joaquim. *Industrials i tapers del segle XVIII al XX*. Ajuntament de Cassà de la Selva, 2005. 183 p.
- *Cultura jurídica dels advocats catalans del segle XVI: una visió a través dels llibres conservats en biblioteques i arxius de Girona*. Il·lustre Col·legi d'Advocats de Girona, 2005. 95 p.
- Guilleré, Christian. "Notariat et crédit: Gérone et ses campagnes dans les années 1330-1340" dins *Notaires et crédit dans l'occident méditerranéen médiéval*. École française de Rome, 2004. P. 207-224
- Romaguera i Ramió, Joaquim. *Silenci, rodem!: història del cinema a les comarques gironines*. Col·legi de Periodistes de Catalunya. Demarcació de Girona, 2005. 709 p.
- Schmitt Solà, Bàrbara. *Petites històries de la Girona setcentista: la vida quotidiana dels estaments populars urbans al segle XVIII*. Patronat Francesc Eiximenis, 2002. [Treball inèdit]
- Serna i Coda, Èrika; Joan Serra i Perals. "Les mines de Llançà: segles XIX i XX" dins *Farella: revista de Llançà*. Núm. 20 (juny 2005), p. 43-45
- Sierra Valentí, Eduard; Santi Soler Simon. "Un document de l'any 1360 relacionat amb el fossar dels jueus de Girona" dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Vol. 46 (2005), p. 159-166
- Vega i Ferrer, Salvador. "El frustrat segrest d'un notari vergelitat durant la Guerra dels Segadors" dins *País petit*. Núm. 4 (2005), p. 22-23

OBRES DE MILLORA A LA SALA DE CONSULTA

Aquest proper hivern farem més confortable la sala de consulta, millorant-ne la il·luminació i ampliant-ne el mobiliari. Mentre durin les obres s'habilitarà l'espai del claustre de la primera planta com a sala de consulta. Els únics serveis que quedaran anul·lats durant uns mesos seran la consulta a Internet i la consulta de la Biblioteca.

Disculpeu les molèsties que aquestes obres puguin ocasionar-vos.